

УДК 336 (477)

**СИСТЕМА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЗМІСТ,
СКЛАДОВІ, ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ**

МОЙСЕЄНКО К. Є.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, фінансів та
економічної безпеки,
Донецький національний технічний
університет,
УРАКІН М. Г.
аспірант,
Донбаська державна машинобудівна
академія

Стаття присвячена доведенню тісного зв'язку між фінансовою стабільністю, фінансовою стійкістю до впливу зовнішніх шоків та фінансовою безпекою. Визначено, що фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, а її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав.

Ключові слова: система, фінансова безпека, економічна безпека, зовнішні запозичення.

Стаття посвящена доказательству тесной связи между финансовой стабильностью, финансовой устойчивостью к воздействию внешних шоков и финансовой безопасностью. Определено, что финансовая безопасность является одной из основ экономической безопасности государства, а ее формирование должно быть подкреплено сбалансированным бюджетом и относительно низким уровнем государственного долга. Вышеупомянутые вопросы особенно актуализируются в период глобальных финансовых кризисов, вызывающих неплатежеспособность государств.

Ключевые слова: система, финансовая безопасность, экономическая безопасность, внешние заимствования.

The article is devoted to the proof of the close relationship between financial stability, financial sustainability and the impact of external shocks and financial security. It has been determined that financial security is one of the fundamentals of state economic security, and its formation should be supported by a balanced budget and a relatively low level of public debt. The above-mentioned questions are especially actualized during the period of global financial crises, which cause insolvency of states.

Key words: system, financial safety, economic security, external borrowing.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі з'являються нові форми міжнародних відносин. Це призводить до сильних взаємних

залежностей країн і підвищує ризик впливу міжнародного простору на виникнення кризових явищ національних економік. У цій ситуації рання ідентифікація цих загроз надзвичайно складна і обумовлює необхідність формування системи, що дозволяє їм забезпечити запобігання або принаймні пом'якшення негативного впливу. Економічні загрози у глобалізаційних умовах посилюються масштабом зовнішніх дисбалансів: зростає диспропорція у рівні багатства країн, їх інвестиційної привабливості, технологічному розвитку або конкурентоспроможності виробництва. Суттєву роль у цьому грають міжнародні потоки капіталу, інвестованого у фінансові ринки окремих країн, через які все більше зовнішнім чином контролюється функціонування національних економік, що актуалізує дослідження фінансової безпеки, як складової економічної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Ухналь [1] характеризує можливі внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці України, які слід враховувати при розробленні шляхів підвищення її рівня; С. Лелюк [2] узагальнює основні підходи системно-біхевіористичної концепції моніторингу фінансової безпеки; О. Івашко [3] висвітлює сучасні підходи до трактування фінансової безпеки як основного складника економічної безпеки; Г. Смоквіна [4] поводить аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічної та фінансової безпеки, основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України; Ю. Радіонов [5] розкриває проблеми боргових зобов'язань України та їх вплив на розвиток економіки і соціальної сфери; Д. Басс [6] розглядає теоретичні проблеми системного сприйняття фінансової безпеки, як складової в структурі економічної та національної безпеки; Л. Зверук [7] аналізує показники боргової, банківської, валютної та грошово-кредитної безпеки на сучасному етапі. Відзначаючи значний доробок науковців в сфері забезпечення фінансової безпеки держави, подальшого дослідження потребує визначення її місця та ролі у системі економічної безпеки.

Метою статті є визначення змісту, складових, функціональних зв'язків системи фінансової безпеки держави з економічною безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пояснення сутності фінансової безпеки держави потребує логічного обґрунтування ширшої концепції – концепції економічної безпеки. Доволі часто ці аспекти безпеки ототожнюються, а окремі економічні та фінансові питання, які знаходяться в основі безпеки, тісно пов'язані.

Теоретичне втілення питань економічної безпеки є підставою для розуміння сучасного розуміння фінансової безпеки держави.

Економічна безпека – це поняття, яке використовується в науці тривалий час і з'явилося в сфері безпеки країни разом із посиленням взаємних зв'язків між економікою і потребою зниження загроз, зумовлених збройними конфліктами. Його значення протягом останніх десятиліть зазнало змін, які супроводжувалися історичними змінами в міжнародних політичних і економічних відносинах. Економічна безпека в системі державної безпеки обмежувався виключенням внутрішніх загроз належного внутрішнього функціонування економічної системи. З часом роль економічної безпеки почала розвиватися. Вона стала (поряд із військовою та політичною безпекою) рівноправним стовпом державної системи безпеки. Впливовість економіки була визнана ключовим елементом, який забезпечує можливості для фінансування інших компонентів системи

державної безпеки.

Разом з тим, політична, економічна потужність та військова безпека тісно взаємопов'язані. Демократичні політичні принципи не діють без сильної економіки. Аналогічним чином, військова сила не може формуватися без міцного економічного фундаменту, який дозволяє придбати новітню військову техніку, проводити дослідження сучасних технологій, інвестувати у підготовку військових фахівців або фінансувати військові операції.

У той же час економічна стабілізація не є можливою у разі наявних загроз у військовій або політичній сфері.

Незважаючи на значні досягнення в цій області, донині відсутній консенсус щодо єдиного визначення економічної безпеки. Проте слід підкреслити, що сучасна економічна реальність ясно вказує на те, що економічна безпека держави в першу чергу залежить від економічних процесів, що відбуваються у її внутрішньому середовищі, у господарських відносинах із державами світу, а також можливості опору чинникам зовнішнього середовища, які негативно впливають на національну економіку. Можливо підкреслити чинник економічної співпраці, особливо на основі угод про інтеграцію, з метою надати або поліпшити конкурентоспроможність країни.

Для визначення економічної безпеки слід вказати на ще одне важливе питання. На практиці економіка та політика дуже тісно пов'язані. Тому економічна безпека є результатом стану політичної і економічної системи та інструментом врегулювання політичних принципів функціонування господарюючих суб'єктів і взаємовідносин між ними і державними установами та принципів міжнародних відносин. Економічні інструменти через політичний вплив уможливають стабілізацію умов макроекономічних факторів (наприклад, податкове навантаження та бюрократизація податків) з метою забезпечення порівнянних умов конкуренції і участі в міжнародних економічних союзах для збільшення відносної стійкості до негативного впливу оточення.

Таким чином, питання забезпечення економічної безпеки безперечно є міждисциплінарною проблемою. Слід визнати, що змістовне наповнення поняття має поєднувати політичні та економічні підходи та враховувати перманентну підтримку процесу функціонування системи безпеки.

Основи економічної безпеки в епоху глобалізації засновані на забезпеченні високого рівня міжнародної конкурентоспроможності країни, економічного розвитку та економічної незалежності. Факторами економічної безпеки в цьому випадку будуть виступати:

міжнародна конкурентоспроможність економіки, яка відіграє ключову роль у досягненні високих темпів економічного зростання, зберігаючи при цьому довгострокові можливості економічного розвитку. За визначенням фахівців, забезпечення конкурентоспроможності на світових ринках означитиме, що економіка має адаптувати свої соціально-економічні цілі та механізм не тільки внутрішніми умовам, але й міжнародним умовам через здатність вжити ефективні заходи, які не тільки враховують зміни, що відбуваються в структурі світової економіки та стимулюють власний розвиток, а також впливають на зміну умов конкуренції таким чином, щоб забезпечити більшу користь від участі в міжнародному поділі праці. Без високої конкурентоспроможності і швидкого економічного зростання не можна говорити про досягнення економічної безпеки

в сучасній, глобальній економіці;

підвищення національної частки у світовій доданій вартості. Означений аспект потребує активізації технічного прогресу через сприятливий клімат для залучення інвестицій та впровадження інновацій, постійну модернізацію виробництва, вдосконалення освіти та науки. Передумовою вище поставленої мети є інвестування в людський капітал та освіту, участь у міжнародних дослідницьких консорціумах. Розвиток секторів національної економіки із виробництва сучасних, високотехнологічних продуктів перетворюється на конкурентну позицію всієї економіки. Для цього країни широко використовують політику стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, зокрема, через залучення капіталу іноземних компаній. Такі заходи також вимагають стабільності і стійкості економіки. Без цього, розробка та впровадження інновацій не буде плідною. Частково це пов'язано із створенням механізмів, які гарантують свободу ведення бізнесу, забезпечення реалізації прав власності, вжиття заходів для стабілізації економіки в макроекономічному сенсі або зменшення наслідків кризових явищ;

економічний суверенітет (незалежність). Традиційне розуміння суверенітету означає здатність самостійно та незалежно здійснювати владу над певною територією та групою людей. Прогрес інтеграційних процесів в сучасному світі дещо змінив підхід до суверенітету: держави добровільно делегують частину суверенних прав міжнародним інституціям в обмін на співробітництво у міжнародних відносинах. У ситуації поглиблення взаємозалежності навіть економічно сильні держави вимушені співпрацювати з іншими учасниками світової політики. Існуючі форми інституційної інтеграції, такі як Європейський Союз, є правильним напрямком для створення міжнародного співробітництва у багатьох сферах, особливо з економічних міркувань, які полягають у компенсації різними вигодами. В умовах глобалізації економічний суверенітет розуміється як здатність держави протидіяти зовнішньому втручанням в економічні питання та добровільна відмова від суверенних компетенцій в галузі економічної політики та їх перенесення на транснаціональний рівень. Певною формою втрати національного суверенітету є необхідна вартість прямих іноземних інвестицій для економічного розвитку. При цьому знову ж виникає передумова втрати частини суверенних прав. Кількісні зміни в економіці щодо зростання виробництва, зайнятості, інвестицій, розміру капіталу, доходів, споживання та інші економічні фактори, що характеризують економіку з кількісної точки зору (економічне зростання) є запорукою здатності протистояти зовнішньому втручанням в економічні питання щодо економічної системи держави та власності на природні ресурси. У Загальному сенсі чинниками економічного суверенітету є національна економічна потужність і рівень економічного розвитку. Обидва фактори мають фундаментальний вплив на здатність протистояти зовнішньому втручанням в економічні питання.

Найпоширеніша система складових економічної безпеки враховує:

фінансову безпеку,
ресурсну та енергетичну безпеку;
продовольчу безпеку;
технологічну безпеку.

Вищезазначені складові економічної безпеки тісно пов'язані між собою і

абсолютно залежні одна від одної: типові для кожної групи загрози, як правило, можуть впливати (посилювати або пом'якшувати) загрози для інших груп. Тому економічна безпека реалізується через мережу виявлених зв'язків і відносин між різними об'єктами, установами та процесами.

Можна виокремити зовнішню та внутрішню економічну безпеку. Зовнішня економічна безпека стосується відсутності загроз від іноземних суб'єктів господарювання та організацій, явищ та відносин з зарубіжними країнами у досягненні конкретних економічних цілей. Внутрішня економічна безпека стосується формування ефективного механізму використання факторів ендогенного розвитку. Тому забезпечення економічної безпеки держави вимагає врахування заходів внутрішньоекономічної діяльності, а також відповідної зовнішньої політики.

Перша група може включати всі заходи, які сприяють стимулюванню стійкого економічного розвитку: збільшення ВВП, якісні зміни в соціально-економічному стані, природоохоронні, екологічні та енергозберігаючі заходи. Конкретизація економічних заходів у більшості випадків полягає в усуненні перешкод на шляху вільної ринкової конкуренції, підтримці та сприянні підприємництву та підвищенні лібералізації економічної діяльності.

Друга група заходів має вирішувати проблеми зміцнення стійкості до деструктивних зовнішніх явищ і здатності контролювати ступінь та обсяг їх впливу на національну економіку. Саме питання укладення економічних альянсів та отримання широкої міжнародної підтримки виявляється надзвичайно важливим у разі існуючих економічних ризиків.

На практиці кожна країна розробляє власну модель економічної безпеки. Вона заснована на певних універсальних стовпах, але докладно рішення зазвичай відрізняються один від одного.

Серед вищезазначених сфер економічної безпеки країни в даний час фінансові загрози є переважними. В основному багато проблем сучасного світу зводиться до залучення капіталу у економіку країн: забезпечення необхідного обсягу сировинних ресурсів, належний рівень і якість їжі або зростання сучасних технологій не буде можливе у довгостроковій перспективі без підтримки належного рівня фінансової безпеки.

Крім того, надмірне збільшення багатства, значення та сили фінансового сектору та його відокремлення від реальної економічної сфери поглиблює фінансові проблеми та загрози: вплив лібералізованих міжнародних ринків капіталу і, через них, так званих фінансових еліт на економічну політику урядів, правові норми, внутрішньогосподарські галузеві процеси та, як наслідок, на життя суспільства створює цілу групу нових загроз економічній безпеці, яка залишається не підконтрольною повною мірою урядам окремих держав.

Порушення фінансової стабільності може призвести до втрати економічного суверенітету держави, обмежити розвиток інвестицій та інновацій (тобто обмежити створення доданої вартості).

Стосовно визначення фінансової безпеки, то у літературі існує кілька підходів.

З методологічної з точки зору для обґрунтування змісту фінансової безпеки слід виявити об'єкт захисту та джерела небезпеки. У цьому контексті доцільно підкреслити внутрішню та зовнішню фінансова безпеку, хоча в епоху

інтернаціоналізації фінансових ринків чітко окреслити межу між ними надзвичайно складно.

Внутрішню фінансову безпеку можна зрозуміти як:

сукупність державних заходів та саморегулювання, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності та захист інтересів учасників фінансового ринку;

групу урядових рішень, інституційних правових норм, спрямованих на захист фінансової системи від загрози втрати стабільного стану;

стан фінансового, майнового та економічного балансу, що виявляється в стабільному економічному та фінансовому стані, який дозволяє швидко реагувати на нові загрози.

У останньому підході фінансову безпеку слід розглядати з мікроекономічної та макроекономічної точки зору.

Що стосується мікроекономічних факторів фінансової безпеки, то це окремі елементи фінансової системи, які мають відношення до функціонування фінансового сектора держави в цілому. Вони включають:

безпеку фінансових установ;

безпеку фінансових операцій;

безпеку сегментів фінансового ринку;

безпеку клієнта на фінансовому ринку.

Макроекономічні детермінанти фінансової безпеки відносяться до компетенцій урядових установ, що створюють норми, спрямовані на захист фінансової системи від дестабілізації.

Зовнішня фінансова безпека означає безпеку оточуючого середовища, в якому функціонує фінансова система. Загрози в цьому випадку полягають у втраті платоспроможності через зовнішні джерела фінансування, можливі розбіжності між цілями власників іноземного капіталу та потребами національної економіки.

Таким чином, зовнішня фінансова безпека держави характеризується таким рівнем міжнародних фінансових відносин, за якого досягається фінансова невразливість основних одиниць (домогосподарств та підприємств), фінансової системи, державних установ до потенційних потрясінь на світовому ринку, зовнішніх потоків фінансування та витрат на обслуговування боргу.

У вищезгаданому контексті найбільш важливими аспектами фінансової безпеки країни є:

належна структура міжнародних потоків капіталу;

стабільність фінансового сектора;

боргова незалежність або прийнятний рівень державного боргу;

оптимальний розмір резервних активів.

Це означає, що рівень зовнішньої фінансової безпеки визначається п'ятьма ключовими чинниками:

структурою фінансової системи, яка забезпечує належний ступінь економічного розвитку;

конкурентоспроможністю країни, яка обумовлюється передачею капіталу у реальний сектор національної економіки;

ефективною діяльністю державних фінансових установ та обґрунтованими урядовими рішеннями у фінансовій сфері;

безпечним рівнем державного боргу;

обсягом офіційних резервних активів (їх рівня, який не заважає свободі доступу до зовнішніх джерел фінансування та не збільшує їх вартість).

Наведений підхід показує тісний зв'язок між фінансовою стабільністю, фінансовою стійкістю до впливу зовнішніх шоків та фінансовою безпекою.

Оскільки фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав.

Крім того, фінансова безпека, як і економічна, є елементом міжнародної безпеки, що полягає в узгодженні відносин і залежностей у політичній, економічній та військовій сфері. При цьому міжнародна безпека проявляється в двох вимірах. У вузькому (негативному) вона означає появою внутрішніх та зовнішніх загроз. У широкому (позитивному) вимірі міжнародна безпека має формувати власну національну позицію в міжнародному просторі завдяки співпраці з іншими учасниками світу шляхом саморозвитку, усунення загроз або розвитку здатності ефективно протистояти їм. Сучасні процеси глобалізації актуалізує питання дослідження фінансової безпеки у міжнародному вимірі, а саме формування оптимальних механізмів зовнішніх державних запозичень.

Узагальнення проведених досліджень щодо місця зовнішньої фінансової безпеки у державній безпеці наведено на рис. 1.

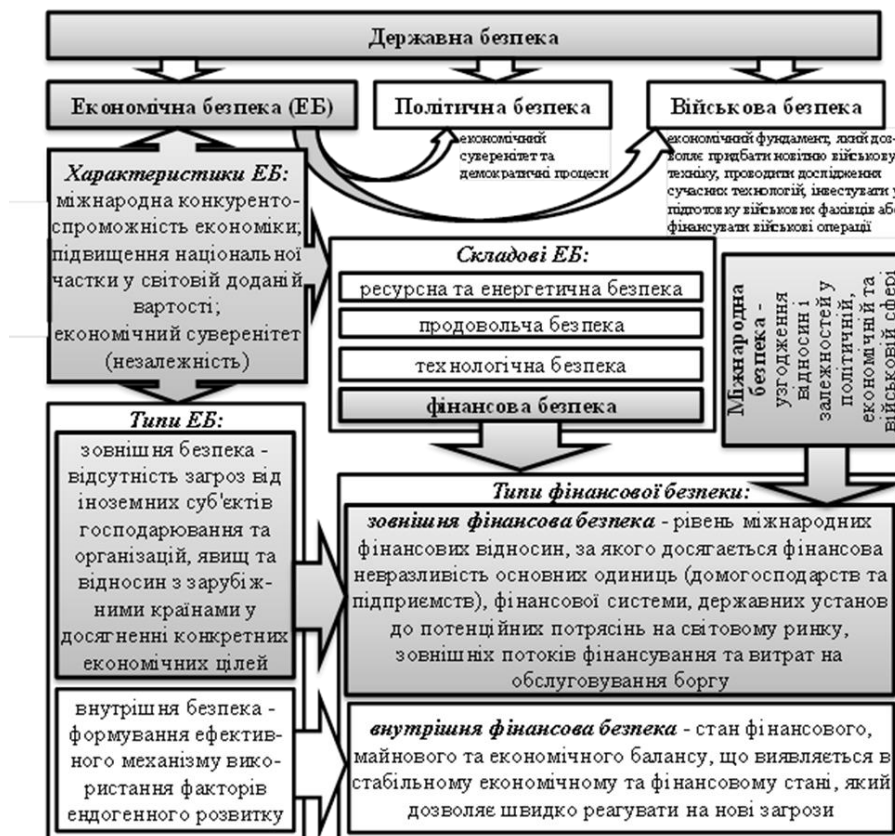

Рис. 1. Місце зовнішньої фінансової безпеки у державній безпеці (розвинуто авторами)

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оскільки фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав. Сучасні процеси глобалізації актуалізує питання дослідження фінансової безпеки у міжнародному вимірі, а саме формування оптимальних механізмів зовнішніх державних запозичень. Таким чином, необхідним є опрацювання теорії міждержавних запозичень як основи сучасної світової фінансової системи та визначення ролі та функцій закордонних кредитних інститутів в забезпеченні економічного розвитку за умови збереження належного рівня фінансової безпеки держави.

Література:

1. Ухналь Н. М. Фінансова безпека України в контексті сучасних трансформаційних процесів. Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 2. С. 126-138.
2. Лелюк С. В. Фінансова безпека економічних систем: системно-біхевіористичний підхід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 1(1). С. 197-200.
3. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 61-66.
4. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. Економіка: реалії часу. 2014. № 3. С. 30-36.
5. Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Економіка та держава. 2015. № 11. С. 55-59.
6. Басс Д. Я. Фінансова безпека як складова економічної безпеки України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 3. С. 5-10.
7. Зверук Л. А. Фінансова безпека – основа стабільного розвитку України. Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 131-135.

In today's globalized world there are new forms of international relations. This leads to strong interdependencies between countries and increases the risk of international exposure to crises in national economies. In this situation, the early identification of these threats is extremely complicated and requires the establishment of a system that allows them to prevent or at least mitigate the negative effects.

Among the areas of economic security in the country, financial threats are now prevalent. Basically, many problems of the modern world are reduced to attracting capital to the economies of the countries: ensuring the necessary amount of raw materials, proper level and quality of food or the growth of modern technologies will not be possible in the long term without the support of an adequate level of financial security. Violations of financial stability can lead to the loss of state's economic sovereignty, limit the development of investments and innovations (that is, limit the creation of value added).

The most important aspects of the country's financial security are: the proper structure of international capital flows; stability of the financial sector; debt independence or acceptable level of public debt; optimal size of reserve assets.

Since financial security is one of the fundamentals of the country's economic security, its formation should be supported by a balanced budget and a relatively low level of public debt. The above-mentioned questions are especially actualized during the period of global financial crises, which cause insolvency of states. Modern processes of globalization actualize the issue of financial security research in the international dimension, namely, the formation of optimal mechanisms for external government borrowing. Thus, it is necessary to work out the theory of intergovernmental borrowing as the basis of the modern world financial system and to determine the role and functions of foreign lending institutions in ensuring economic development, while maintaining the proper level of financial security of the state.